

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan  
eettinen neuvottelukunta ETENE

22.5.2013

[kirjaamo@stm.fi](mailto:kirjaamo@stm.fi)

Viite: STM110:00/2011

## LAUSUNTO KANSALLISEN OMAISHOIDON KEHITTÄMISOHJELMASTA

Sosiaali- ja terveysministeriö on kirjelmällään 13.5.2013 pyytänyt lausuntoa kansallisen omaishoidon kehittämisohjelmasta. Palautetta pyydetään erityisesti omaishoidon määritelmään ja omaishoidon eri muotoihin, omaishoidon strategiaan tavoitteisiin ja sopimusomaishoidon vaihtoehtoihin järjestämis- ja rahoitusmalleihin.

ETENE on kokouksessaan 22.5.2013 käsitellyt asiaa ja kuullut asiantuntijana neuvotteleva virkamies *Anne-Mari Raassinaa* sosiaali- ja terveysministeriöstä.

Kehittämisohjelmassa todetaan, että omaishoito mahdollistaa kotona asumisen hoidon ja huolenpidon tarpeesta riippumatta. Apua ikääntyneille tai sairaille omaisilleen ja läheisilleen antaa pääasiallisena auttajana noin 300 000 suomalaista, heistä päivittäin noin 60 000. Näistä auttajista noin 40 000 oli vuonna 2011 omaishoidon tuen piirissä. Vuonna 2012 arvioitiin, että tästä hoidettavien määrästä noin 43 % olisi tarvinnut laitoshoidoa tai muuta ympärivuorokautista hoitoa, ellei omaishoidon tukea olisi myönnetty. Omaishoitajista noin 70 % on naisia, noin puolet hoitajista on yli 65-vuotiaita ja noin neljäsosa jopa yli 75-vuotiaita.

Ohjelmassa arvioidaan omaishoitajien työn säästävän kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon menoja vuodessa noin 1,1 miljardia euroa. Yhdessä muun omaisten tekemän hoitotyön kanssa säästö on noin kolme miljardia euroa. Raportti pitää nykyistä omaishoitajien korvausten tasoa riittämättömänä ja niiden myöntämisperusteita epäyhtenäisinä.

Omaishoitoa ohjaaviksi arvoiksi on raportissa esitetty ihmisarvon kunnioittaminen, ihmisten itsemääräämisoikeus ja yhdenvertaisuus sekä hoidon turvallisuus ja luottamus. Näitä perusarvoja ETENE tukee.

Raportti esittää uuden omaishoidon määritelmän, jossa omaishoito jaetaan kolmeen eri käsitteeseen: sopimusomaishoito, muu omaishoito sekä perhe- ja ystävyysuhteisiin kuuluva läheisapu. Neuvottelukunta pitää jakoa hyvänä ja perusteltuna.

Tavoitteina vuoteen 2020 mennessä esitetään, että sitova ja raskas omaishoito on sopimusomaishoidon piirissä ja että sopimusomaishoitajien palkkiot on määritelty valtakunnallisesti yhtenäisesti laissa. Samoin pyritään siihen, että omaishoitajien asema on nykyistä vahvempi, he ovat keskinäisesti yhdenvertaisia ja koko omaishoitoperheen hyvinvointi on turvattu. Lisäksi pyritään hyödyntämään ansiotyöhön ja omaishoidon yhteensovittamiseen kehitettyjä joustoja ja turvaamaan omaishoitajien yhdenvertaisuus



omaishoitoa tukevien palvelujen ja hoitopalkkioiden järjestämisen ja rahoitusmallin avulla.

Omaishoidon järjestämisessä keskeinen eettinen kysymys liittyy sosiaali- ja terveystarpeiden riittävyyteen ja oikeudenmukaiseen jakoon. Raportin tavoitteet tähtäävät tähän päämäärään. Käytännön elämässä vaikeasti säädeltävä, mutta keskeinen asia on palvelutarpeen arviointi ja omaishoitajapalkkion porrastaminen sen perusteella yhtenäisesti ja oikeudenmukaisesti. Raportissa esitetään kolme vaihtoehtoista mallia sopimusomishoidon järjestämiseen ja rahoitukseen. Kaikissa malleissa palvelutarpeen arvioisi kunta ja tämän arvion perusteella hoitopalkkiopäätöksen tekisi joko kunta (mallit A ja B) tai vaihtoehtoisesti Kela (malli C). Neuvottelukunta vertaili ehdotettuja kolmea mallia ja katsoi, että ongelmatonta mallia ei ole. Todettiin kuitenkin, että malli C on näistä todennäköisesti tasa-arvoisin ja turvaa yhdenmukaisen käsittelyn, kunhan kunnan ja Kelan arvioiden yhteensopivuus varmistetaan. ETENESSÄ keskusteltiin myös omaishoidon tuen ja Kelan vammaistukien yhteensovittamisen tarpeesta, raportissahan tähän yhteensovittamiseen ei oteta kantaa.

Rahoitusmallista riippumatta raportissa pidetään tärkeänä, että omaishoitajalla on oikeus hoidon edellyttämään valmennukseen, palveluohjaukseen, vastuutyöntekijään, vapaa-päiviin, vuosittaiseen terveystarkastukseen ja kuntoutukseen. Nämä oikeudet kirjattaisiin myös lakiin. ETENE pitää tärkeänä, että omaishoitajaa ei jätetä yksin, vaan hänen arvokasta työtään tuetaan kaikilla raportissa mainituilla tavoilla. Omaishoitajien palkkioita tulee korottaa ja kohdentaa raskaaseen ja sitovaan, jokapäiväiseen omaishoittoon. ETENE näkee kotona toteutuvan hoidon tukemisen välttämättömänä sekä hoidettavan henkilön että koko perheen kannalta. ETENE pitää myös tärkeänä, että omaishoidon tulevat käytännöt ovat hoitajan kannalta riittävän ennakoitavia ja turvallisia esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa omaishoitaja jättää työnsä hoitaakseen sairasta omaistaan tai läheistään. Niin omaishoitajan kuin hoitoa saavan on siis voitava luottaa omaishoidon suhteen tehtyjen päätösten ja sopimusten jatkuvuuteen.

Eettisestä näkökulmasta olennaista on palvelutarpeen arviointi, joka tulee tehdä luotettavasti ja monipuolisesti, koska omaishoitoa saavilla henkilöillä voi olla hyvin erilaisia ja vaihtelevia hoidon tarpeita. Omaishoitajien on lisäksi tärkeää pystyä varautumaan joskus hyvinkin nopeasti muuttuviin tilanteisiin. Heillä tulee olla tietoa siitä, kehen ottaa yhteyttä, jos muistisairaudesta tai muusta vakavasta taudista kärsivän omaisen vointi heikkenee ja hoito käy raskaammaksi. Monen kotihoidossa olevan hoidossa joudutaan myös usein arvioimaan, milloin pitkäaikaishoidosta siirrytään saattohoitoon ja selviytykö omaishoitaja myös tästä raskaasta vaiheesta. Laitoshiitoon siirtyminen tulee nähdä oikeutena ja mahdollisuutena silloin, kun kotona tarjottava hoito ei riitä. Edelleen on huomattava, että tulevaisuudessa omaisilta odotetaan yhä enemmän myös erilaisissa laitoksissa. Erilaisten kroonisten sairauksien kohdalla omaishoitajan tehtävä voi kestää vuosikymmeniä ja olla sekä fyysisesti että psyykkisesti raskas.

Lisäksi on huomattava, etteivät kaikki henkilöt välttämättä halukkuudestaankaan huolimatta sovellu omaishoitajiksi. Omaishoitajina jo toimivienkin jaksaminen voi heikentyä lyhyessä ajassa esimerkiksi ikääntymisen tai sairauden vuoksi. Tätä ajatellen kehittämissuunnitelmassa ehdotettu mahdollisuus terveystarkastuksiin on erityisen tärkeä siksi, että omaishoitajat pyrkivät usein hoitamaan läheistään jopa yli voimiensa. Terveystarkastus suojaaisi myös hoidettavaa siltä mahdollisuudelta, että omaishoitajaksi ilmoittautuu ky-



seiseen tehtävään soveltumaton henkilö, kuten vakavasta psyykkisestä sairaudesta tai alkoholiongelmista kärsivä omainen tai läheinen. Neuvottelukunta katsoo myös näiden näkökohtien korostavan omaishoitajien aikaisempaa kohdennetun tukemisen ja neuvonnan tarvetta.

Erityisesti ikääntyneet omaishoitoperheet tarvitsevat nykyistä enemmän yhteiskunnan tukea. Heille kotiin tarjottava tuki ja palvelut tulee nähdä ensisijaisena apuna. Perheiden tarpeet voivat kuitenkin olla hyvin moninaisia. Tästä syystä omaishoitoperheiltä itseltään tulisi kysyä, millainen apu olisi juuri heidän kohdallaan tarkoituksenmukaisinta. Osa perheistä voi esimerkiksi kaivata ensisijaisesti siivousapua, toiset taas voivat tarvita neuvontaa täysipainoisen ravitsemuksen turvaamiseksi. Lisäksi hyvä tavoite olisi käytännön neuvontaa, palveluohjausta ja erilaisten selviytymiskeinojen opettamista sisältävien parikurssien liittäminen osaksi kuntien palveluja. Erilaiset käytösoireet ovat Suomessa keskeisin syy laitoshiitoon päätymiselle. Niihin puuttumista ei-lääkkeellisillä keinoilla olisi hyvä opettaa esimerkiksi ryhmissä, joissa omaishoitajat saisivat mahdollisuuden myös vertaistukeen.

Eettisestä näkökulmasta katsottuna omaishoidon kehittämissuunnitelma sisältää monia mahdollisuuksia parantaa omaishoitajien asemaa. Erityisen tärkeää ETENEn mielestä on turvata omaishoitajien ja hoidettavien henkilöiden yhdenvertaisuus, sosiaalinen tuki ja palvelujen saatavuus. Hoitajien ja hoidettavien aseman tulee olla riippumaton siitä, missä kunnassa he asuvat. Yhdenvertaisuus ei toteudu, mikäli omaishoidon käytännöt ovat erilaisia eri puolilla Suomea. Samoin eri sairaus-, vammais- ja ikäryhmiin kuuluvien henkilöiden ja heidän hoitajiensa tulee olla yhdenvertaisessa asemassa. Omaishoitajat ovat usein pienituloisia, joten hoitopalkkio on heille taloudellisestikin tärkeä. Tuki osoittaa myös symbolisesti yhteiskunnan arvostavan omaishoitajan työtä. Palkkion ja muun välttämättömän tuen lisäksi tärkeä omaishoitajien työn arvostuksen osoitus on mahdollisuus vapaapäiviin ja virkistytymiseen.

ETENE pitää erittäin tärkeänä sitä, että yhteiskunta nykyistä paremmin mahdollistaa ja tukee raskasta, mutta inhimillisesti arvokasta omaishoitotyötä suorittamalla siitä asianmukaisen taloudellisen korvauksen. ETENE pitää rahoitusmallia C parhaana, kehitettävänä vaihtoehtona. Omaishoitajien työn tarve hoito- ja hoivatyön hyvässä toteuttamisessa kasvaa lähivuosina huomattavasti väestön ikääntyessä. Tämä koskee sekä koti- että laitoshiitoa.

Neuvottelukunnan puolesta

Puheenjohtaja

  
Markku Lehto

Pääsihteeri

  
Leila Jylhäkangas



Tiedoksi STM/sosiaali- ja terveystieteiden osasto  
STM/peruspalveluministeri

